

Mysteriet med pengarna

DET ÄR NÅGOT MÄRKLIGT med vårt samhälles relation till pengar. Pengarna är alltid närvarande. De värderar, de driver processer, de påverkar människors liv. De har också en central roll i de finanskriser som då och då uppstår. Pengarna har skapats av människan, men människan verkar inte kunna kontrollera sin skapelse. Det är något mystiskt med det hela.

Den allmänna förklaringen till den globala finanskrisen är att kreditmarknaderna inte fungerar som de ska. Bankerna har svårt att finansiera ny utlåning, samtidigt som allmänhet och företag är ovilliga att dra på sig mer skuld. Pengar måste därför pytsas in till bankerna och det sker genom att staten skuldsätter sig. När staten sätter sig i skuld frigörs mer pengar som kan få ekonomins hjul att börja snurra igen.

Utlåningen från bankerna måste fungera annars blir det en finansiell kris. Det beror på att utlåningen har en unik funktion i samhället, nämligen att skapa samhällets pengar. I Sverige skapas cirka 92 procent av pengarna genom privata banker, medan cirka 8 procent skapas av Riksbanken. De privata bankerna skapar pengar i form av digitala no-

Är det klokt att låta privata vinstdrivande företag ansvara för att skapa samhällets betalningsmedel?

teringar på konton, medan Riksbanken skapar alla kontanter, det vill säga sedlarna och mynten. Privata banker skapar sina pengar i varje ögonblick som de beviljar ett nytt lån. Finanskrisen beror alltså på att det system som tillhandahåller samhällets pengar har gått i baklås. Därför blir det en allmän brist på pengar i ekonomin och en lågkonjunktur växer fram.

För att bankerna ska kunna skapa pengar genom utlåning krävs det att någon är beredd att skuldsätta sig. Under goda tider vågar folk ta större risker eftersom man litar på att man kommer att kunna betala tillbaka lånen, men när det blir finanskris så är det svårare. Det staten gör i det läget är att ta på sig uppgiften att sätta sig i skuld när ingen annan längre vågar eller vill göra det. Staten har inget annat val eftersom kre-

ditmarknaden annars riskerar att fullständigt kollapsa.

DET ÄR FULLT naturligt att allting hänger på staten i slutändan. Redan Aristoteles förstod att pengars grundläggande värde bygger på en statlig garanti. Det är först när staten garanterar att någonting får användas som nationellt betalningsmedel som man får ett högt värde på dessa pengar. I och med att pengarna kan användas till att betala statlig skatt så skapas en betydligt större efterfrågan på pengarna. Stat och nationell valuta kan därför aldrig separeras. Penningssystemet kan inte heller avregleras eller privatiseras fullt ut av samma anledning.

I det moderna västerländska systemet har dock kreditmarknaden avreglerats i den mening att privata aktörer tillåts att ha penningsskapandet som vinstdrivande verksamhet under uppsikt från den statliga Riksbanken.

Är det här en klok samhällsordning? Är det klokt att låta privata vinstdrivande företag ansvara för att skapa samhällets betalningsmedel? Är det klokt att samtidigt kräva att någon måste sätta sig i skuld för att pengar ska skapas?

Om det nu är så att pengarnas grund bygger på statens medgivande, och om det ändå är så att staten får gå in och ta kostnaderna när det är orostider, varför låter vi då inte staten ansvara helt och hållet för penningutgivningen? I ett historiskt perspektiv så kan vi se att staten agerade när man upptäckte att pengar hade börjat cirkulera även som sedlar och inte längre enbart som mynt. Bankerna förbjöds då att skapa sedlarna och endast Riksbanken fick den rättigheten. Den här regleringen genomfördes eftersom man hade märkt att privata intres-

sen gjorde egna vinster på samhällets bekostnad. Dels för att man tjänade pengar på själva utgivningen av sedlar, dels för att det skapade en väldigt skakig ekonomi.

Idag motsvarar mängden sedlar och mynt bara en mycket liten del av den totala penningmängden. Resten är digitala pengar skapade av bankerna. När ska vi åter bestämma oss för att ge Riksbanken ensamrätten att skapa alla pengar?

NILS FAGERBERG, ekologisk ekonom och jägmästare
KÅRE OLSSON är före detta ordförande i JAK medlemsbank.

ANNONS

KREATIV SOMMAR PÅ KRETA

Fånga berättelsen!
Foto grundkurs
Maskverkstad
Filmverkstad
Retorik

Kurserna ges 19/6 –
15/7 av ideell förening
med professionella lärare i
en liten fiskeby på södra Kreta.

www.lendas.nu
08-669 83 70

